
Růžena

Grebeníčková

Literatura

a fiktivní světy (I)

ORIENTACE

tu do textu vydávaného za literaturu. Jedlička naopak pracuje s autentickým materiálem svých osobních prožitků, aniž do textu zasahuje jeho empirické já. Mluví v první osobě, ale teprve během jeho literární „cesty“ se postupně skládá ten, kdo říká „já“.

Produkty z posledních let, které se tvářily jako „umě- ní“ typizující a zobecňující, zmizely příliš rychle v minulosti na shromaždišti neliterárních dokumentů doby. Je dobré, že z této doby přichází svědectví fragmentů a že je literaturou. Říká se, že předností dnešního stavu je, že se může všechno, že není omezení: je dobré, že Jedlička upamatovává na tradice, na pravidla a formu; v tom je jeho přínos normalizující. Jeho próza svou svě- žestí a typicky českým rysem nejít do krajností, zadržet, zmírnit poslední krok svádějící ke krutému pohledu (k satirickému stylu se neodvází) se tak liší od mnohé- ho, co kritika dnes za projev umělecké prozaické litera- tury považuje a co literaturou není, neboť jí chybí i to poslední: vlastností skutečné literatury je množování života, tvoření možností pro život, ne jejich ochuzo- vání.

(1966)

Kritika a samaritánství

„Výraz - ‚pozitivní kritika‘ - je logický nesmysl. Není jiné kritiky než negativní; právě ona je pozitivní.“

Prohlášení spisovatele Fukse z LtN č. 28/1966 (Odpověď nerytířskému kritikovi) o tom, že „nezná svět hokynářů a jarmarečních prodavačů“, neboť s nimi neměl tu čest (romanopisci se právě v tomto bodě zpravidla neodříkali zkušeností a docela spolehlivě rozeznávali hokynářství i na místech vznešeněji se tvářících než naše literární poměry, což však je jiná otázka), není samo o sobě zajímavé, a to ani tehdy, nadepisují-li se různá autorská kréda slovem diskuse. Pozoruhodná je jen nová koncepce kritika a vůbec literární kritiky, která se začíná u nás rozmáhat: kritik je činitel, jemuž se sluší žít v názorové symbióze se spisovatelem, případně na něm parazitit. Též je záhodno, aby se pokud možno vyslovoval v souladu se zájmy spisovatele (nemusí se rozumět s uměleckými záměry), k čemuž i spisovatel ze své strany vychází vstříc ochotou k „dobré spolupráci“, ba může přispět i pomocí zmíněnému kritikovi při hodnocení svého díla (třebas i lekcí v podobě návodu k slušnému kritickému chování, nebo v podobě oznámení, na kolika jinonárodních tržistiích nalezla úspěšná díla odbyt, jak již v LtN učinil jiný diskutující).

Tendence tohoto druhu jistě svědčí o době, která se nadobro rozloučila s romantickými a pseudoromantic- kými stylizacemi básníka a jeho tvůrčího posvícení, v níž literární „tvůrce“ neváhá (nebo je nucen) sestoupit ze svého piedestalu mezi lid profánní, aby osobně zaručil dobrou pověst svých výtvorů (výrobků), ode- vzdávaných do nakladatelství (prodeje). Nicméně je to svědectví z rubu, z perspektiv neliterárních a také ji-

ných než ta, která o neromantickém pojetí spisovatele poskytují romanopisci: alespoň oni, kterým není lhostejná sama literatura, kteří zahrnují do svého zájmu i otázky literární kritiky, kteří pokračují v tradicích svých předchůdců od dob Cervantesových, rozvíjejí přímo nebo nepřímo literární kritiku v díle románovém anebo činí jeho předmětem v užším nebo širším smyslu literaturu.

Hrozí-li u nás vejít v život *ideál* kritika, jehož hlavním „úmyslem“ má být obava, aby nezraňoval, a *fantom* kritika hrubého, který se odvažuje kritizovat, pak je na místě se vzpamatovat, že podobné představy nemají svůj původ v oblasti literatury. Jinak bychom si mohli přičítat k aktivům – jimiž jsme v zpozitivnění kritiky a ostříhání všeho, co českému rýmování je na škodu, pokročili nad poměry předbřeznové – jediné citlivost k slušnosti a vůbec útlocit. Tyl, Chmelenský, Tomíček se bránili před rušivým živlem, který rozvracel jistoty a pořádek národní slovesnosti sice jednohlasně, ale neušlechtilé: básníka, který přišel s pojetím literatury, ne-gující českou literární idylu, prostě „zkritizovali“. Bylo by úplně bláhové dovolávat se Havlíčkova výpadu proti Poslednímu Čechu jen proto, že se tehdy mladý a nezasloužilý literát odvážil kritizovat autora, nad jehož dílem a životem se měl spíše zamyslet a přiznat si, že nemá za sebou vlastně zkušenosti akademika. Bylo by stejně pošetilé říkat si, že Tylův Rozervanec (také náleží do dějin české kritiky), tento pamflet na mrtvého básníka, je tak nejemný, plný urážek a ponižování. Nelze jinak, z tohoto konce nedospějeme k diskusi, ale k sterilitě (myšlenková neplodnost by tu tedy byla!), popřípadě k pseudoproblémům a demagogii, která uspává pozornost, sugeruje anomálie, jako je odmítání kritiky, která kritizuje, případně ještě k ziskům, pro něž stálo za to dlouhodobě diskutovat: že totiž „není možné jen tak vynášet soudy“.

Na rozdíl od většiny diskutujících, která se shodla na tomto názoru, je však kritik právě ten, kdo na sebe bere riziko „jen tak klidně vynášet soudy“. Nemusí se také znepokojovat vedlejšími úmysly, spekulovat s ohledy ani poslouchat výstražné hlasy o tom, „co by mu mohlo pro to, že soudy vynáší, jednou také scházet“. Soud o absenci pořádku za stavu, kdy ostatní příznávají rozrušený pořádek za řád, vyžaduje nejen klást otázku o světě rozrušeného pořádku jako takovém, nýbrž vyžaduje také základy tohoto rozrušeného pořádku rozpoznat a uvědomit si je. Vyžaduje navíc odvalu soud vyslovit a vzít na sebe riziko otázky klást. Vystoupit proti tomu nebo onomu jevu v literatuře předpokládá i cit k normě, i odvalu k jejímu nastolení, předpokládá smysl a úsilí o zjednání rovnováhy v porušených proporcích a poměrech, předpokládá představu i povědomí o tom, kde je střed, kde hodnota a nehodnota, v kterém směru existuje „nahore“ a v kterém „dole“. Předpokládá samostatnost soudu. Upírat ji kritikovi je totéž jako chtít, aby nekritizoval. Přiznat mu ji není vůbec pobídkou k herostratovským vystoupením v české literatuře. Postavení kritika není totiž nijak snadné. Neboť, jak napsal geniální romanopisec o literární kritice:

„Situace kritiky je stejně obtížná jako situace morálky. Není nám nijak dáno znát božské a neměnné mravní zákony: Morálka a její proměny jsou tvořeny lidmi, kteří ji žijí jako vzor a vnucují druhým; přesto nelze popřít, že má svůj systém, který je současně i pevný, i proměnlivý.“

(1966)

Yourcenarová Marguerite 135,
138-142, 144, 145, 147, 148

Zeyer Julius 353, 371

Zola Émile 154, 169, 194, 196,
339

Zschokke H. D. 259

Žirmunskij Viktor Maximovič
97

Růžena Grebeníčková
Literatura a fiktivní světy (I)
edice Orientace
svazek 15

Vybral, uspořádal, ediční poznámku napsal
a jmenný rejstřík zpracoval Michael Špirit.

Obálka a grafická úprava

Petr Babák & Tomáš Machek.

Vydal Český spisovatel, a. s.,

v Praze roku 1995

jako svou 6458. publikaci.

Odpovědná redaktorka Marie Langerová.

Jazyková redaktorka Věra Jungmannová.

Výtvarný redaktor Jan Rous.

Technická redaktorka Jana Zehnulová.

Sazba Marvil, s. r. o.

Tisk EKON Jihlava.

Vydání první. 12/16. Stran 514.

22-049-95.